

Bydłowski, Aleksander

Mogiły w Jackowicy w powiecie Lipowieckim w gub. Kijowskiej

Światowit 6, 8-30

1905

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MOGIŁY W JACKOWICY

W POWIECIE LIPOWIECKIM W GUB. KIJOWSKIEJ

(Les Sépultures à inhumation à Jackowica distr. de Lipowiec, gouv. de Kiev).

PODAŁ

ALEKSANDER BYDŁOWSKI.

(z 36 rysunkami i V tablicami).

Grunta wsi Jackowicy zajmują część płaskowzgórza, pochylającego się łagodnie ku pld., a przeciętego rzeką Tykiczem Uhorskim, biegnącą głębokim jarem z zachodu na wschód. W Jackowicy Tykicz, jako rzeka właściwie nie istnieje; jest to ogromne, niezgłębione mokradło, zwane u nas „rudą“, zajmuje obszaru około 100 morgów, którego środkiem wartko bieży strumień. Mokradło to, przerzynając grunta wsi sąsiedniej, ciągnie się na długość około 10 km., znacznie rozszerzając się z biegiem, tworząc nieprzebyte bagna z wyspami, porośłymi lasem, aż się wlewa w Ostrożańskie jezioro, zajmujące około 1000 morgów. Na bagnie tem w miejscach suchszych są podobno mogiły; ale ich nie oglądałem; wśród ludzi oświeconszych krąży po-danie, zresztą niczem nie uzasadnione, że jedna z nich jest grobem Atylli.

Południową granicę gruntów Jackowickich stanowi wspomniane bagno, wschodnią zaś tworzy jar dość głęboki z rzeczką bez nazwy, która płynie od pln. i wpada do Tykicza; zachodnia granica ciągnie się stepem, ale o 1 km. od granicy równoległe z nią znów jest jar, w którym są stawy na rzeczce, płynącej od pln. ku Tykiczowi i granica od pln. otwarta.

Tak więc teren przezemnie zbadany tworzy dwa pasy: pierwszy — niegdyś obłany wodą z trzech stron, a drugi — z dwóch. Cały ten obszar (około 4500 morg.), a szczególnie pas pierwszy, usiany jest mogiłami, w liczbie około 200. Mogiły te, w niektórych miejscach leżą tak gęsto, że usypiska zachodzą jedne na drugie, mają zaś wygląd zwyczajny, jak te, o których pisałem, oprócz trzech, zwa-

nych mogiłami „rozkopanemi“. Są to duże nasypy czworoboczne, wysokie około 2 metrów, z wklęsłością po środku. Takich mogił jest dwie w pierwszym pasie i jedna w drugim.

Badania moje rozpocząłem od grupy mogił w pasie pierwszym. Szczegółowy ich opis podaję niżej, tu tylko oznaczam ogólnych charakter. Jak się zdaje pochodzą one wszystkie, oprócz dwóch, z epoki neolitu. Wszystkie większe mają obiegające wokół wklęsnięcia, jakby były otoczone rowem, czynię tu zastrzeżenie, że wszystkie są pod uprawą od lat blisko 50, więc mogą te wklęsnięcia być przypadkowemi. Sposób grzebania niezupełnie jednaki (o czem niżej), ale inwentarz grobów jest jednostajny (oprócz wspomnianych dwóch mogił); wszędzie naczynia gliniane i nieliczne krzemiki, najczęściej siekierki. Naczynia gliniane są różnego kształtu i rozmaitemi sposobami robione — gładkie, z ornamentem z linii geometrycznych i sznurowym.

Pragnę tu zwrócić uwagę na grupę naczyń, nie posiadających płaskiego dna, które przyspasabiałoby je do stania, jak to zawsze bywa w naczyniach, lecz zakończonych jajowato. Trudno przypuszczać, aby mogły służyć do użytku codziennego, gdyż używanie ich byłoby nieco kłopotliwe: potrzebny byłby jaki trójnóg, lub trzeba byłoby robić odpowiednie wgłębienia do ich ustawienia.

Naczynia te spotyka się u nas w znacznej stosunkowo ilości — prawie w każdym neolitycznym grobie oprócz innych i te się znajdują najczęściej w szczątkach. Budowa ich z małemi wyjątkami bardzo wątła, a wielkość rozmaita. Zwykle ściany mają cienkie, ze złe ugniecionej gliny, z dużą domieszką piasku i bardzo słabo wypalone. Te więc przyczyny nadzwyczajnie utrudniają zebranie wszystkich szczątków i odrestaurowanie naczyń. Wyrabiano je w jakiś szczególny sposób. Nie były one robione na kole garncarskiem, aczkolwiek posiadam niektóre o zupełnie prawidłowej, symetrycznej formie, ale też nie były lepiene w ręku zwykłym sposobem. Wypalanie i kolor każdego z tych naczyń nie są jednostajne: są części wypalone mocniej i słabiej, na kolor szary, żółty, ceglasty, brunatny, aż do czarnego; wewnątrz zwykle czarne i okopcone.

Może mój domysł, co do sposobu robienia tych naczyń jest mylny, ale nie mogę się powstrzymać od wypowiedzenia tego, co mi uparcie na myśl przychodzi. Jestem zdania, że robiono z trawy formę takiego naczynia, oblepiano ją gliną, nierówności wygładzając za pomocą pęzla z takiejże trawy, maczanego w rozcieńczonej glinie; następnie, po obeschnięciu, kładziono to wszystko do ognia. Forma

z trawy się spaliła, nadając naczyniu wewnętrzną barwę czarną, stąd niejednostajne wypalenie naczynia i pozostałe bardzo wyraźne odciski żdźbeł trawy, jakimi te naczynia wewnątrz i zewnątrz całkowicie są okryte. Nie dość tego: po rozłamaniu skorupy często się natrafia w odłamie na próżnię, pozostałą widocznie po spalonym żdźble.

Oprócz tych naczyń w każdej prawie mogile neolitycznej, prawie na wierzchu nasypu, znajdowałem skorupy innych naczyń. Miały kształt cylindryczny z małym wcięciem pośrodku — coś w rodzaju pułkarków, z dnem nieco wypukłym, zwykle całe, często razem z dnem okryte rysunkiem, złożonym z kropek, kresek i zygzaków. Barwa naczyń szara, ceglasta, żółta lub czarna; często są to naczynia, toczone na kole. Szkoda tylko, że piękne te zabytki zawsze są pokruszone; bądź z powodu płytkiego umieszczenia, bądź — co nieraz zauważyłem — umyślnie potłuczone przed zakopaniem.

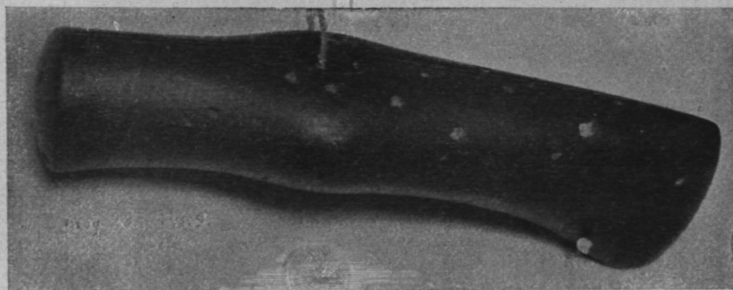
Mogily na drugim pasie są dwóch typów: neolityczne i scytyjskie. Grupa mogił scytyjskich zdaje się stanowi dalszy ciąg cmentarzyska, leżącego na fermie Nowosieleckiej, a opisanego w tomie V-tym Światowita, i odległa jest od niego najwyżej o 3 km.

Mogiła 28.

Wysokość około 5 stóp. Grób wykopany w ziemi, w nim szkielet w pozycji wyprostowanej z głową na zachód, przykryty skrzynią dębową; kości zabarwione na ciemno-pomarańczowo. Przedmiotów nie znaleziono żadnych, prócz skorup.

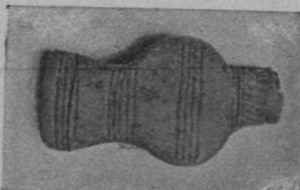
Mogiła 29.

Podobna do poprzedniej. Na powierzchni gruntu w prawym i lewym boku mogiły po jednym szkielecie w pozycji wyprostowanej z głowami na Z. Pośrodku mogiły w ziemi na 4 stopygłę-

Rys. 9. Mogiła 29.

boko wykopany grób, w nim szkielet ogromny w pozycji skurczonej, leżący na prawym boku głową na zachód, a przykryty pudłem dębowym. Przy twarzy szkieletu siekiera-młot z czarnego drobnoziarnistego kamienia, pięknie zrobiona i wypolerowana, z wypu-

Rys. 10. $\frac{1}{2}$ wielk. nat. Mogiła 29.

Rys. 11. Mog. 29.

klą pręgą wzdłuż grzbietu. Ostrze nieco w dół wygięte, kończy się z przeciwnej strony młotem. Ku środkowi znacznie się rozszerza; pośrodku prawidłowo wywiercony okrągły, z góry szerszy ku dołowi węższy otwór (rys. 9). Długość 20₅ cm, szerokość ostrza 5₅ cm. Między żebrami szkieletu leżał długi i wązki wiór krzemieny, łupany z brunatnego przezroczego krzemienia; obie jego krawędzie są tak ostre, że dziś nim drzewo krajać można. Wtórne łupanie na nim nie znać — rzecz zrobiona jest za pomocą kilku zręcznych odłupań (rys. 10). Długość 12 cm, średnia szerokość 3 cm. Szkielet miał bardzo grube i duże kości, golenie płaskie. Czaszkę dość dobrze zachowaną, lecz bez szczęki górnej, załączam do Zbioru archeologicznego E. Majewskiego¹⁾. Na powierzchni mogiły znaleziono przyozdobiony ornamentem odłamek jakiegoś przedmiotu z szarej gliny (rys. 11) i mały kawałek krzemienia.

Mogiła 30.

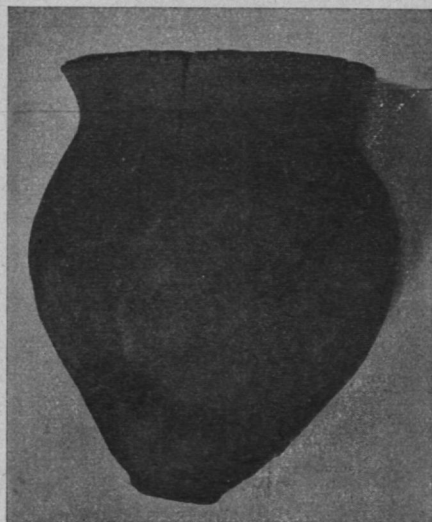
Wysokość 8 stóp. W środku nasypu na głębokości stóp 2 znalazłem małe, w kształcie garnuszka, naczynie z szarej gliny z dużą domieszką piasku, lepiące w rękę; na szyi wokół ozdorbione ornamentem sznurkowym, biegnącym w około w 7 linii. Widocznie było całe, ale przy rozkopywaniu robotnik nieostrożnie przeciął je szpadłem na dwoje. Niżej znajdowały się dwa szkielety ludzkie, leżące rzędem przy sobie, twarzami do siebie zwrócone, w pozycji skurczonej; głowami na Z.; na jednym z nich był naszyjnik z kłów wilczych (rys. 27). Obok kawałek naczynia z ładnej, popielatej gli-

¹⁾ Czaszka ta zarejestrowana została bieżącym № 16229. Pomiary jej czytelnik znajdzie w notatce p. K. Stolyhwy.

E. Majewski.

ny, toczonego, zdaje się na kole, ozdobiony ornamentem z wytłaczanych linji i kropek. Pod temi szkieletami, o 2 stopy głębiej znów 2 szkielety również w pozycji skurzonej, ale jeden z nich głową

na Z., a drugi na Płn. Nieco z boku wykopany w ziemi niegłęboki dół czworoboczny; w nim skurczony szkielet głową na Z., leżący na resztkach jakiejś, dość grubej podściółki, podobnej do przegniłej kory brzozywej. W głowach naczynie gliniane, lepiące w ręku, źle wypalone, kształtem podobne do wydłużonego garnka, ku dołowi bardzo zwężające się o małym denku; brzeg nieco wywinięty, ozdobiony ukośnemi nacięciami (rys. 12). Wysokość naczynia 27 cm, średnica 20 cm, średnica dna 5 cm.

Rys. 12. Mogiła 30.

Mogiła 31.

Wysokość około 10 stóp. W środku nasypu, w głębokości $1\frac{1}{2}$ stopy znaleziono miskę z miękkiej popielatej gliny, robioną na kole, słabo wypaloną, kształtu takiego, jak i teraz u ludu

Rys. 13. Mogiła 31. Wysokość 10 cm.

Rys. 14. Mogiła 31.

często używane (rys. 13). Brzegi wgięte do wewnątrz. Wysokość

miski 10 cm, średnica u góry 21 cm, średnica dna 6 cm. Obok niej buteleczka szklana (rys. 14). Wys. 9 cm, średnica największej wypukłości 4 cm, a w górze 2 cm. Niżej warstwami ułożone w rozmaitych kierunkach szkielety ludzkie, wszystkie leżące w pozycji wyprostowanej. Wydobyto ich 13, żadnych przedmiotów przy nich nie było ¹⁾.

Mogiły 32, 33 i 34.

Obok siebie. Dosyć duże. Wszystkie były widocznie rozkopane, gdyż znajdowałem kości ludzkie połamane i skorupki od naczyń z deseniem jak tab. II rys. 4.

Mogiła 35.

Wysokość stóp 2. Na powierzchni gruntu leżał szkielet ludzki w pozycji wyprostowanej, głową na Z.; przy prawej ręce płaski okrzesek krzemienisty mały kształtu romboidalnego (strzałka o ostrzu poprzecznym), którego dwa boki, przecinające się pod kątem ostrym, są ostre, — inne zaś tępe. W nogach dość duże 4 zęby trzonowe jakiegoś zwierzęcia mięsożernego; złożone razem; widocznie były w coś zawinięte.

Mogiła 36.

Mniej więcej tej samej wysokości, co poprzednia. W ziemi grób głęboki na 3 stopy, w nim szkielet ludzki skurczony, przykryty pudłem dębowym, z wyraźnymi śladami zabarwienia na czerwono. Czaszkę bardzo dobrze zachowaną dołączam do zbioru E. Majewskiego ²⁾.

Mogiła 37.

Tak niska, że ledwie widoczna. Na powierzchni gruntu szczątki szkieletu ludzkiego, głową zwróconego na W. Przy głowie z prawej strony siekierka krzemienista (klin), do połowy wygładzona; długość jej 9,5 cm, szer. ostrza 4,5 cm, średnia szerokość 4 cm, grubość najw. 2 cm. (rys. 33).

Mogiła 38.

Wysokość stóp 2. Na powierzchni gruntu szkielet w pozycji skurczonej, głową na Z., przy nim małe naczynie gliniane formy

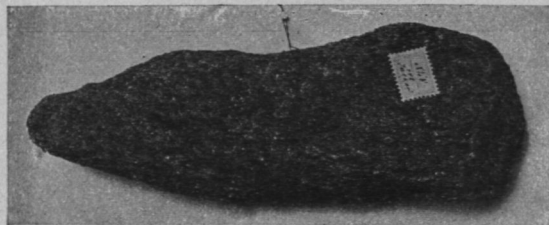
¹⁾ Była to pierwsza mogiła, przeze mnie rozkopana. Teraz mam przekonanie, że nie zupełnie ją zbadałem.

²⁾ Czaszka ta zapisana została pod № 16230.

wazonika grubej roboty z szarej gliny. Wys. $8,5$ cm, średn. w górze 12 cm; w dole $8,5$ cm. (rys. 21).

Mogiła 39.

Wysokość około 2 stóp. Na powierzchni gruntu szkielet w pozycji skurczonej, głową na Z. Przy prawej ręce siekierka łupana z krzemienia białawego (rys. 28). Długość 11 cm, szer. ostrza 5 cm; średnia szerokość $3,5$ cm, grubość $2,5$ cm. Obok niej siekiera

Rys. 15. Mogiła 39. Dług. 20 cm.

(albo młot) łupana z szarego piaskowca. Z jednej strony ma klin, druga strona kończy się stożkowato, ale narzędzie to nie posiada otworu dla osadzenia trzonka (rys. 15). Dług. 20 cm; szer. klina 8 cm. Tuż przy

tych przedmiotach cienka blaszka krzemienista, jakiś przedmiot (nóż albo skrobacz) z kości, który się rozkruszył i dwa ostre odrostki rogów jelenich, długie około 20 cm.

Mogiła 40.

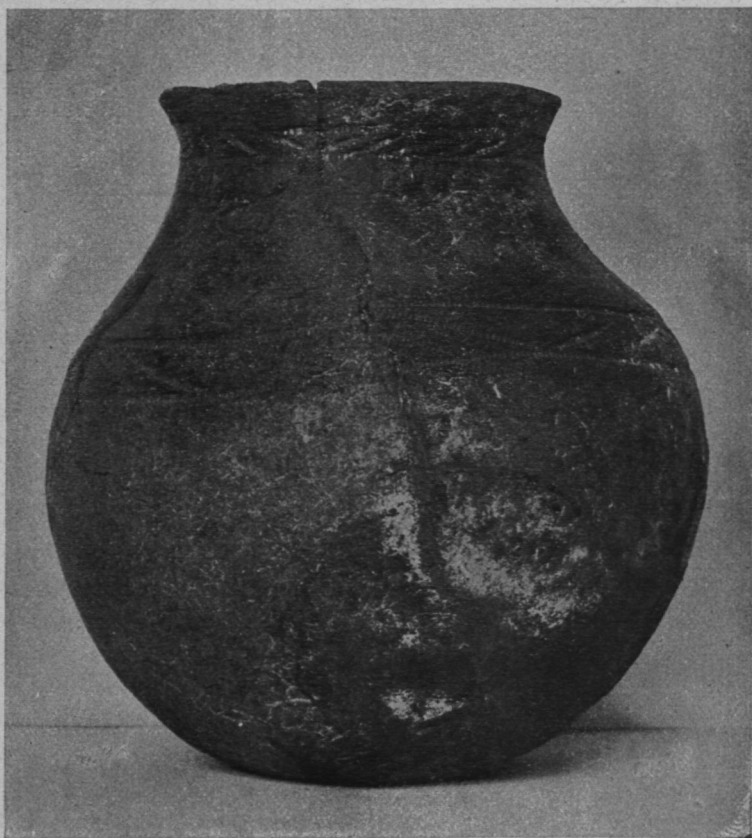
Wysokość stóp $3\frac{1}{2}$. W nasypie, na głębokości 2 stóp, szkielet ludzki w pozycji wyprostowanej, głową na Z. Przy głowie naczynie z czarnej gliny, z dużą domieszką piasku, kruche, kształtu bańkowatego, ale z więcej wydłużoną szyją i nieco wywiniętą krawędzią. W około krawędzi, poniżej szyi, dwa jednakowe szlaki z dwóch linji, między którymi bardzo rozwarte zygzaki. Wszystko tworzy ornament sznurowy¹⁾, ale naśladowany (rys. 16). Wys. naczynia 18 cm, dług. szyi 4 cm, średn. w górze 10 cm, śred. największej wypukłości 16 cm. Niżej, na powierzchni gruntu, był drugi szkielet skurczony, głową na W., w pudle dębowym.

Mogiła 41.

Wysokość stóp 8. W nasypie, na głębokości 1 stopy, naczynie z czarnej gliny postaci cylindrycznej, ale zwężone w środku, o nieco

¹⁾ Wątpię, czy jest to zdobienie sznurowe naśladowane. O ile mogę wnosić z fotografii, nie jest to technika sznurowa. *Przyp. E. M.*

wypukłym dnie, całe (z dnem) pokryte ornamentem, składającym się z kropek i kresek (rys. 17 i 18). Wysokość 11 cm, średnica 13 cm. Niestety, całe naczynie pokruszone, ale dało się odrestaurować. Poniżej, w dole, wykopanym w żółtej glinie, leżał duży szkielet, farbowany na czerwono w pozycji skurczonej, głową na Z.; przy nim u wezglowia naczynie gliniane białoszare, zakończone jajowato, z krawędzią nieco wywiniętą, ozdobione starannym i pięknym rysunkiem sznurowym, naśladowanym. Tab. III, rys. 1. Wysokość 22,5 cm, średnica w górze 18 cm. Obok naczynia duża siekierka z krzemienia żółto-szarego, na którym bardzo widoczne smugi barwne, starannie gładzona Tab. III, rys. 2., oraz 23 blaszki krzemienne.

Rys. 16. Mogiła 40.

Mogiła 42.

Obwód wynosi 110 kroków; wysokość 1,8 m. Na powierzchni gruntu szkielet ludzki w kierunku W.-Z., wyprostowany. Przedmiotów żadnych, tylko skorupy naczyń.

Mogiła 43.

Obwód 120 kroków. W nasypie, na głębokości 35 cm, szkielet leżący na lewym boku w pozycji skurczonej, głową na Z. Nad głową naczynie w kształcie wazonika, z czarnej gliny z domieszką miki, nieco wcięte u góry, z nieznacznie odwiniętą krawędzią. W najszerszej części naczynia, pomiędzy dwiema wyciśniętymi linjami, szereg odcisniętych kropek (tabl. IV, rys 3). Wys. 11,75 cm, średn. w górze 11 cm. We wschodniej części mogiły, na głębokości 2,5 m, grób, (wykopany w calcu? E. M.), w nim szkielet w pozycji wyprostowanej głową na Z., przykryty dębowym pudłem.

Mogiła 44.

Wysokość 2 m. 15 cm, obwód 120 kroków. W nasypie we wschodniej części mogiły, na głębokości 0,5 m, szkielet ludzki skurczony, leżący na prawym boku, głową na Płn. Nad głową garnek

Rys. 17. Mogiła 41.

kształtu baniastego z odwiniętą krawędzią, ku dołowi nieco wydłużony, z małym dnem. Na samej krawędzi ornament sznurowy z jednej linii; nieco niżej, między dwiema takimi linjami, kwadraciki, utworzone przez wytłaczane kreski, biegnące od jednej linii do drugiej. Na samym wrębie naczynia w około linja sznurowa, a nieco niżej znów taka sama, z odcisniętymi pod nią kreskami (tabl. I, rys.

2). Wys. naczynia 22 cm, śred. w górze i najw. wypukłość 18,5 cm. W zachodniej stronie mogiły, na głębokości 2,85 m, (licząc od wierzchu mogiły), w dole, wykopanym w calcu, szkielet dziecka w pozycji wyprostowanej głową na Z. Dół przykryty deskami dębowymi.

Mogiła 45.

Wysokość 70 cm, obwód 60 kroków. Dwa szkielety, jeden nad drugim skurczone, leżące na prawym boku, twarzami na wschód — pierwszy na głębokości 35 cm od powierzchni nasypu; drugi na 1,8 m w dole. Na szyi szkieletu przedmiot kościany, owalny, wygięty, z wywierconą pośrodku owalu dziurą o średn. 1 cm nad nią wywiercona mała dziurka ze śladami przetarcia, pozwalającymi się domyślać, że przedmiot był noszony na sznurku (rys. 19).

Mogiła 46.

Mała, rozorana. 3 szkielety ludzkie. Pierwszy tuż pod wierzchem nasypu, skurczony, leżący na prawym boku, głową na Z.; drugi na 1,4 m głęboko, w dole, przykrytym belkami, skurczony, na lewym boku, głową na Z. Obok także, w puźle dębowym.

Mogiła 47.

Obwód 150 kroków, wysokość 2,8 m. Na wierzchu mogiły szkielet, rozorany pługiem. Aż do calca grobu nie odkryto.

Mogiła 48.

Mała rozorana. Na powierzchni, gruntu szkielet rozrzucony; pozycji nie dało się określić. Przy nim garnuszek w formie hładysza, tylko bez uch ¹⁾ z ciemnożółtej gliny, dobrze ugniecionej i wypalanej, lepijony ręcznie i przyozdobiony bogato i gustownie ornamentem sznurowym. Linje, zdobiące szyję naczynia, są odcisnięte sznurkiem, omotanym w około naczynia spiralnie. Wysokość 15,5 cm, średnica otworu 13 cm, średn. brzośca 11 cm, średnica szyi 9 cm (Tab. I rys. 1).

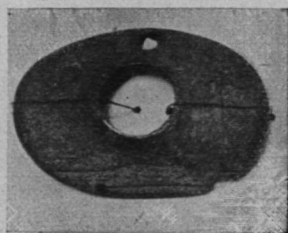

Rys. 18. Mogiła 41. Dno.

¹⁾ Jest to typowy puhar sznurowy. E. M.

Mogiła 49.

Nizka. Pod wierzchem nasypu rozorany szkielet ludzki; na powierzchni gruntu drugi szkielet skurczony, na lewym boku, głową na Z. Przy twarzy młotek z szarego kamienia, ogladzony.

Rys. 19. Mogiła 45.

Młotek w środku szerszy, wygięty nieco łukowato (rys. 20). Znać na nim używanie, widocznie nieraz ulegał złamaniu lub szczerbieniu, widać bowiem, że jeden jego koniec był ostrzony na kamieniu, a drugi przeciwnie — tępiony, nie zachował przeto kształtu pierwotnego. Tuż obok znaleziono piłkę krzemienną, starannie i ostro szczerbioną, zębki zaś jej przez użycie się wygładziły. Na ramieniu szkieletu stał mały garnuszek

z ciemno-szarej gliny, grubo w rękę lepiony, z niewyraźnym ornamentem żłobionym, składającym się z linii ukośnych, kątów rozwartych i linii falistych. Zamiast uch ma u krawędzi trzy nałépione guzy (Tab. IV, rys. 2).

Mogiła 50.

Mogiłka prawie nieznaczną. Grobu nie znalazłem, tylko z boku mogiły naczynie gliniane, podobne do garnka; barwy jasno-ceglastej, kształtne, ozdobione ornamentem kreskowym. (Tab. I, rys. 3).

Rys. 20. Mogiła 49.

Mogiła 51.

Mała, rozorana. Na powierzchni gruntu szkielet ludzki, skurczony, na lewym boku, głową na Z., przy nim nie duży wiór krzemienisty z mętnego, żółtawego krzemienia. Długość 6,5 cm, szerokość 1,5 cm.

Mogiła 52.

Ogromna, wysoka mogiła. Na głębokości 5 m od wierzchu mogiły, w calcu gliniastym dół wykopany, przykryty balami dębowymi; w nim szkielet ludzki, zabarwiony czerwoną farbą, skurczony, na prawym boku, głową na Z.; przy nim kil-

ka grudek czerwonej farby. Czaszkę załączam do zbioru E. Majewskiego, jako też grudek farby ¹⁾.

Mogiła 53.

Obwód około 100 kroków, wysokość około 1,4 m. Na głębokości 3,2 m, dół, wykopany w glinie, w nim szkielet ludzki w pozycji wyprostowanej, głową na Z., ze śladami spróchniałej odzieży, złożony w trumnie dębowej. Chociaż była ona zupełnie spróchniała, dało się łatwo poznać, w jaki sposób była robiona. Była to skrzynia wydłubana w pniu dębowym, krótsze boki były nieco wyższe i miały wywiercone u góry otwory. Skrzynia była przykryta deską, która szczelnie przykrywała jej obwód, wchodząc między krótsze, wystające boki; wieko to było zaparte drągiem, przesuniętym przez otwory w wystających bokach skrzyni.

Mogiła 54.

Mała, wysoka około 70 cm. Na powierzchni gruntu szkielet ludzki, skurczony, głową na Z. Przy twarzy dłuto albo siekierka krzemienna, łupana, z gładzonym ostrzem, 8,25 cm, szer. 2 cm, gruba 1,5 cm; obok skrobacz, prawie kwadratowy, z szarego, mętnego krzemienia, w którym jedna strona nosi ślady gładzenia (dług. 3 cm, szer. 2 cm), grot krzemienny z czarnego, przezroczystego krzemienia, o brzegach szczerbionych i końcem, ułamanym, dług. 6,5 cm, szer. w środku 2,5 cm, oraz nożyk krzemienny, łupany cienko, przezroczysty, z ostrzem owalnym, z jednej strony gładko wypolerowanym (dług. 3 cm, największa szerokość 2 cm). Pod lewym bokiem siekierka z białawego mętnego krzemienia, do połowy gładzona i dobrze wyostrzona (długość 9,5 cm, szerokość ostrza 4 cm, szerokość w tyłcu 3 cm, grubość przeciętna 2,25 cm).

Mogiła 55.

Wysokość około 1,4 m. W zachodniej stronie mogiły, na głębokości 70 cm, w nasypie, naczynie z żółto-szarej gliny, lepienie w ręku, z dużą domieszką piasku o ścianach grubych. Naczynie podobne do rynki, ale bez rączki, wcięte pośrodku, z dnem nieco na zewnątrz wypukłym, całe (oprócz dna) pokryte niezgrabnymi rysunkami. W około krawędzi, w około spodu i przez środek biegną 3 linie wytłaczanych kropek, a dwa pasy w ten sposób utworzone, są

¹⁾ Czaszka ta zapisana została pod № 16231, grudka farby pod № 16233.

zupełnie rozwartemi zygzakami z góry w dół. (Tab. II, rys. 2). Wysokość naczynia 14,5 *cm*, średnica w dole i w górze jednakowa, po 15 *cm*. Na 1,5 *cm* od krawędzi naczynie to ma wywiercone dwie dziurki w kierunku poziomym, w odległości 1 *cm* jedna od drugiej. W południowej stronie mogiły, na tejże głębokości — drugie naczynie w kształcie garnka, z brudno-żółtej gliny, mocne i ciężkie, zwężone u góry, z lekko odwiniętą krawędzią, bez ucha i dna, zakończone owalnie, jak jaje. Ciągów koła nie znać, więc jest lepienie w rękę, chociaż ma kształt zupełnie prawidłowy. Zaczynając od krawędzi, biegnie spiralnie w około szyi 8 linji, wytłaczanych dość grubym sznurkiem. (Tab. II, rys. 1). Wysokość naczynia 17,15 *cm*, średn. najw. 16 *cm*, średn. otworu 14 *cm*, średnica u dołu krawędzi 12,5 *cm*.

Mogiła 56.

Tamże. Wysokość około 70 *cm*. Tuż pod wierzchem nasypu naczynko (puharek) z żółtej gliny słabo wypalone, lepienie w rękę, ozdobione ornamentem z kropek i kresek (Tab. II, rys. 4). Wys

Rys. 21. Mog. 38.

Rys. 23. Mog. 57.

Rys. 25. Mog. 58.

Rys. 22. Mog. 21.

Rys. 24. Mog. 59.

10,5 *cm*, średnica otworu i dna 10,5 *cm*. Pod naczyniem, zdaje się, dwa szkielety ludzkie, (pozycję rozpoznać trudno). Jeszcze niżej, w dole czworobocznym, dość ciasnym, wykopanym w glinie, dwa szkielety spopielale, leżące jeden na lewym, a drugi na prawym bo-

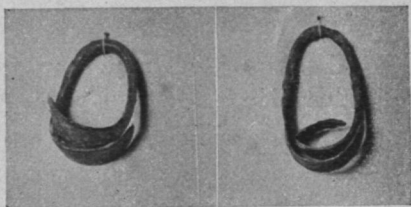
ku skurczone, głowami na Z., twarzami do siebie. Nad głowami naczynko szare, dobrze wypalone, zakończone owalnie, z niewyraźnym, obiegającym w około brzuśca ornamentem, złożonym z trzech linii w dość szeroki zygzak (Tab. II, rys. 3). Wys. 10 *cm*, śred. otworu 9 *cm*. Pomiędzy szkietami w okolicy bioder, drugie tegoż kształtu (jajowate) naczynie, ale znacznie większe. Oba zupełnie pokruszone ¹⁾.

Mogiły 57, 58, 59.

Nizkie, zaledwie widoczne mogiłki. Na powierzchni gruntu szczątki, a raczej ślady szkieletów, leżących, jak zdaje się głowami na Z. Przy nich przedmiotów żadnych, oprócz naczyń, wyobrażonych na rys. 23, 24, 25. Naczynia Nr. 24 i 25 są żółto-szare, w kształcie wazoników. Wymiary pierwszego: wys. 7 *cm*, średnica 7,5 *cm*; drugiego — wys. 8,75 *cm*, średnica otworu 11 *cm*, śred. dna 7,75 *cm*. Naczynie Nr. 23 jest to rodzaj amfory bez uszek o dnie wypukłym, brudno-szara; wys. 12 *cm*, średnica otworu 8 *cm*; średnica najw. wypukłości 11,75 *cm*.

Mogiła 60.

Wysokość około 1,4 *m*. Na powierzchni gruntu szkielet ludzki, wyprostowany, głową na zachód, zabarwiony na czerwono. Obok leżały grudki czerwonej farby, przy głowie, około otworów usznych po jednym kołczyku z drutu miedzianego, zwiniętego w owal, z końcami zachodzącymi jeden na drugi i spłaszczone; pokryte patyną (rys. 26). Przy głowie część naczynia podobnego, jak na tab. II, rys. 4, ale bez ornamentu, o barwie czarnej, i drugie białawe, z wytłaczanym ornamentem z kresek w trzy linje: w około krawędzi, w około szyi i największej wypukłości naczynia. Naczynie to jest lepiene w rękę, o ściankach grubych i mocnych. (Tabl. IV, rys. 1). Wys. 10,5 *cm*, śred. otworu i największej wypukłości 9,5 *cm*, śred. dna 6 *cm*.

Rys. 26. Mogiła 60.

¹⁾ 4 odłamki nadesłane do moich zbiorów, zachowane zostały pod № 16234.

Mogiła 61.

Typu, jak poprzednie. Na powierzchni gruntu szkielet ludzki, skurczony, głową na Z., pomalowany, przy nim grocik krzemienisty czarny, starannie otlukiwany, długi 6 cm (rys. 29). W głowach naczynie z ciemnej gliny, zakończone jajowato, z krawędzią ponacinaną w kreski; wewnątrz czarne i okopcone, pokryte odciskami trawy wewnątrz i zewnątrz.

Rys. 27.
Mogiła 31.

Rys. 28.
Mogiła 39.

Rys. 29.
Mogiła 61.

Uważam je za najlepszy typ naczyń tego rodzaju i kreski są najwidoczniejsze, dlatego więc podaję zdjęcia fotograficzne na tablicy V-ej. Wys. 32 cm, średn. krawędzi 22,5 cm, średn. najw. wypukłości 26 cm.

Mogiła 62.

Jak poprzednia. Przy skurczonym szkielecie, leżącym głową na Z., naczynie zupełnie podobne do przedstawionego na tabl. V-ej, ale bardziej kształtne, t. j. symetryczne, nieco mniejsze i bez kresek na krawędzi, barwy żółto-czerwonawej. Wysokość 25,5 cm, śred. najw. wypukłości 20,75 cm, śred. otworu 18,25 cm.

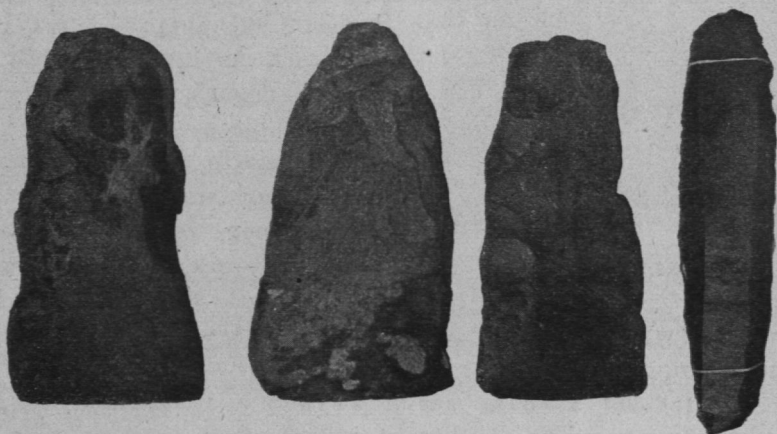
Mogiły 63, 64.

Bardzo niskie. Na powierzchni gruntu szkielet ludzki, skurczony, głową na zachód. W obu mogiłkach, przy twarzach szkie-

letów, po jednej siekierce (klin) krzemiennej o wygładzonym ostrzu. Siekierka z grobu 63 (rys. 31) długa 6,5 cm, szerokość ostrza 4,75 cm, grubość około 1,5 cm. Siekierka z grobu 64 (rys. 32) długość 5,75 cm, szer. ostrza 4 cm, grubość około 1 cm. Siekierka przedstawiona na rys. 30, pochodzi z mogiły 37.

Mogiła 65.

Z kształtu i urządzenia podobna do poprzednich, (t. j. bardzo niska E. M.). Na powierzchni gruntu szkielet ludzki, skureczony, leżący na prawym boku, głową na Z. Przy nim, u głów naczynie

Rys. 30.
Mog. 37.

Rys. 31.
Mog. 63.

Rys. 32.
Mog. 64.

Rys. 33.
Mog. 66.

ozdobione u krawędzi i pośrodku dwiema wytłaczanymi linjami, a w pasie pomiędzy nimi — zygzakiem z dwóch linii (Tab. IV, rys. 4). Wysokość 8,5 cm, śred. otworu 8,5 cm, dna 7 cm, śred. pośrodku 9,75 cm. Naczynie lepiące w ręku z ciemnej, prawie czarnej gliny.

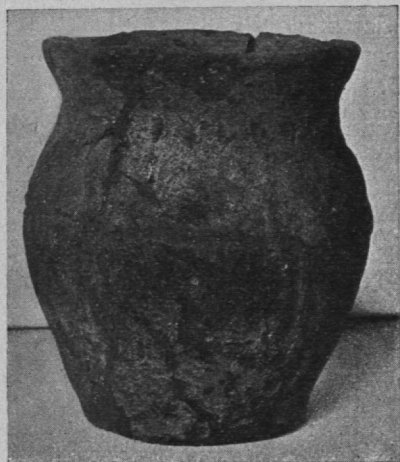
Mogiła 66.

Jak mogiła 65. Przy rękach szkieletu wiór-nóż długi, z mętnego krzemienia, szczerbiony na wszystkich krawędziach, nieco wygięty. Dług. 9 cm, szer. pośrodku 2 cm, grubość 0,75 cm (rys. 33).

Mogiła 67.

Z wyglądu — jak powyższe. W glinie wykopany grób czworoboczny, długi na 2,15 m, szeroki 1,7 m, wysoki do 2 m. Przykryty powalą z bierwion dębowych, ułożonych w dwie warstwy; na

glinie gładko wystruganej szkielet wyprostowany, twarzą do góry, głową na W., z rękoma przy biodrach; lewy obojczyk złamany i źle zrośnięty. Przy głowie małe naczynie szare, lepiące w rękę,

Rys. 34. Mogiła 67.

ozdobione wokół szyi rzędem kresiek, wygniecionych paznokciami i 8-ma wypukłymi pręgami, nalepionymi z góry w dół w równych odstępach w około brzusca (rys. 34), na fotografii mało widocznymi. Wys. 10,5 cm, śred. w górze 8,5 cm, śred. najw. wypukłości 10 cm, śred. dna 5,75 cm. Szkielet był ubrany i przykryty płaszczem, czego pozostały ślady; na nogach miał nagolenniki z cienkiej blachy brązowej, pozłacane, ale te zupełnie się pokruszyły. Nagolenniki były przywiązane do nóg powyżej stóp i niżej kolan — paskami czerwonej skóry (szczątki się zachowały). Przy

prawej ręce w kołczanie (szczątki drzewa i skóry) było 98 strzał z grotami trójkątnymi brązowymi, zwykłego typu. W nogach był szkielet konia, nożyk żelazny i 2 rurki żelazne. Zachodnią ścianę grobu podpięrały 3 słupy drewniane, na nich rozwieszone były rzędy końskie, plecione z surowca w 3 paski, a naszyte brązowymi guzami, dużymi i drobnymi (razem sztuk 30), z brązową klamerką, 5 rozetkami i 3 ptasiemi głowami z brązu.

Mogiła 68.

Jak 67. Zrabowana. W komorze grobowej dwa czy trzy szkielety ludzkie, głowami na Z., W. i Płn. W południowej stronie grobu amfora z żółtej gliny i czarny gliniany dzbanek tegoż kształtu, co z grobu IV w Nowosiółce (Światowit, t. V), ale mniejsze, rysunków przeto nie powtarzam. Obok była wazka (krater) z czerwonej gliny, jak w mogile XVIII Nowosieleckiej (Światowit, t. V, rys. 125), ozdobiona na czarnym tle żółtymi rysunkami postaci greckich i arabeskami. Naczynia te były potłuczone na drobne kawałki. Amforę i kubek skleiliśmy; wazki braknie w znacznej części i skorupki się nie odnalazły. Oprócz tego przy płd. ścianie grobu była płyta (rozbita) z białego, bardzo kruchego piaskowca, i dwie galki (śred. 4 cm) gliniane, mocno wypalone.

Mogiła 69.

Jak poprzednie. Zupełnie zrabowana. Zdaje się, że były trzy szkielety, leżące w rozmaitych kierunkach. Przy szczątkach jednego z nich, leżącego zdaje się głową na zachód, były liczne kulki (wielkości grochu), otłukiwane ze szkła barwnego, przeważnie żółte, błękitne i zielone, ale tak się pokruszyły, że tylko 5 wydobyłem w całości; o ile ze szczątków wnosić można, miały one przylepione uszka z cienkiego srebrnego drutu. Przy nich były i inne wisiorki, zrobione z czworograniastych stożków szklanych — fioletowych i zielonych; wszystkie mają powierzchnie oszlifowane, z przewierconym u wierzchu otworkiem do zawieszania; wys. $1,75$ cm, szerokość w podstawie $0,5$ cm. Mam ich 7 sztuk. Szkło się spatynowało i daje przesłiczne ognie, szczególnie zaś kulki. Grób ten w budowie tem się różnił od innych podobnych, że czworoboczna płaszczyzna, na której leżały szkielety i przedmioty, była z czterech stron wzdłuż ścian otoczona rowkiem, starannie wykopanym, głębokim i szerokim $1/2$ stopy.

Mogiła 70.

Urządzeniem podobna do tylko co opisanych, ale płytki i szczupła. Szkielet nawznak wyprostowany, głową na zachód, przy biodrach bronzowa ozdoba z uszkiem do przymocowania, nie dająca się bliżej określić i grocik kościany czworograniasty do strzały.

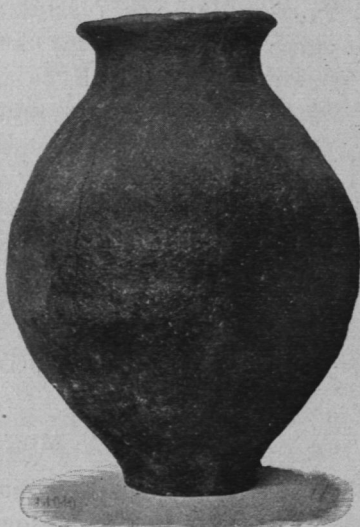
Mogiła 71.

Jak 67. W komorze grobowej w pozycji wyprostowanej szkielet zdaje się kobiecy, głową na zachód. Głowa wsparta na owalnej z czerwonego piaskowca płycie. Średn. płyty dłuższa 43 cm., śred. krótsza 36 cm, grubość 10 cm. Nad głową zwierciadło z blachy bronzowej, okrągłe, z drewnianą rączką. Śred. 14 cm. Jeszcze wyżej naczynie gliniane dość duże, czerwone, kruche, ulepione z gliny z dużą domieszką piasku i miki (rys. 35). Wys. 33 cm.; średnica w górze $14,5$ cm, śred. najw. wypukłości $25,75$ cm, śred. dna 9 cm. Na szyi szkieletu sznur paciorków szklanych, okrągłych — błękitnych i zielonych, oraz podłużnych brunatnych, z białym dese-niem z zygzaczek w około. Bardzo dużo się ich pokruszyło. Mam jeden paciorek, okuty na krzyż blaszką srebrną. Środek tego naszyjnika stanowił paciorek, artystycznie wykonany. Na cieniutką rurkę bronzową nawleczono 2 paciorki podługowate z jasnej masy szklanej, a po obu ich końcach i po środku, w miejscu, gdzie się

stykają, dano skówki złote z nalutowanym ornamentem, plecionym z drucika. Zakończenie naszyjnika stanowią dwie rurczki z cienkiej blaszki srebrnej. W nogach szkieletu stała amfora, jak opisana w mogile 68, ale nieco większa; obok niej nożyk żelazny¹⁾ i szkielet wielbłąda (młodego) z opartą na nim głową kilkoletniego dziecka na zachód. Przy nim drugi szkielet starszego dziecka (do 12 lat), głową na pld. W 4 węglach płaszczyzny, stanowiącej dno grobu, były wykopane okrągłe zagłębienia, długie i głębokie około 35 cm.

Rys. 36. Mog. 73.

Rys. 35. Mog. 71.

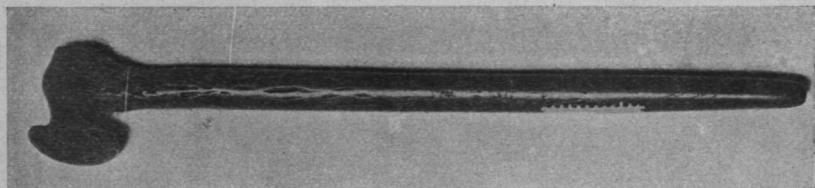
We wsi *Iwachnach* (grunta graniczą z Jackowicą, powiat ten sam), korzystając z pozwolenia właścicieli, rozkopałem dwie następujące mogiły:

Mogiła 72.

Wysokość około 1,4 m. Na głębokości 70 cm od wierzchu natrafiłem na skorupy amfory o dwu uchach, z gliny czerwonej. Była potłuczona, i bardzo wiele skorup brakło. Nieco niżej rozrzucone kości ludzkie. Na powierzchni gruntu szkielet skurczony,

¹⁾ Nożyk ten znajduje się w zbiorze moim pod № 16235. E. M.

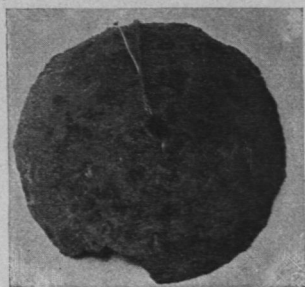
na prawym boku, głową na zachód, leżący na jakiejś podściółce, która wygląda jak drobno pocięty biały papier; nieco jej zabrałem ¹⁾. Przy rękach leżały: 1) młoteczek kościany, z jednej strony pokruszony, z otworkiem do zawieszania (rys. 37). Długość rączki młoteczka 15 cm, samego młoteczka 2,5 cm. 2) Krążek cienki z blachy brzozy, z dziurką po środku, w której był ślad rzemienia (rys. 38). Śred. krążka brzozy 6 cm.

Rys. 37. Mogiła 72.

Mogiła 73.

Obok poprzedniej. Nasyp wys. około 1,4 m. W calcu komora grobowca $4,25 \times 4,25 \times 1,4$ m. Wszystkie 6 powierzchni wyłożone potężnymi balami dębowymi. Około 10-ciu szkieletów ludzkich (niektóre bez czaszek), w pozycji wyprostowanej leżących nawznak w rozmaitych kierunkach. Przy jednym z nich brzoza sprzązka od paska i kawałek rurki brzozy. W pld.-wschodnim rogu komory grobowej rozbity baniak z żółto-czerwonej gliny, lepionej w ręku, z krótką szyją i stosunkowo małym dnem (rys. 36); wys. 31,5 cm, śred. otworu 13 cm, śred. najw. wypukłości 30,5 cm, śred. dna 10 cm.

Rys. 38. Mogiła 72.

Na gruntach wsi *Podwysokie* (powiat Lipowiecki, o 20 km. na zachód od Jackowicy), za pozwoleniem właściciela i przy jego współudziale rozkopalem 3 mogiły następujące:

¹⁾ Części jej znajdują się w zbiorze archeol. moim pod № 16237. E. M.

Mogiła 74.

Wys. przeszło 2 m. Na głębokości 35 cm. od wierzchu nasypu znalazłem nie duże naczynie brudno-szare, prawie okrągłe bez dna, z nieco odwiniętą krawędzią, z kreskami wytłaczanemi ukośnie sznurkiem (podobne jak na Tab. II, rys. 1, i Tab. I, rys. 2). Wysokość 11,25 cm, śred. otworu 10,5 cm, śred. najw. wypukłości 11,75 cm. Na powierzchni gruntu leżał szkielet na prawym boku, skurczony, głową na zachód. Przedmiotów żadnych nie było.

Mogiła 75.

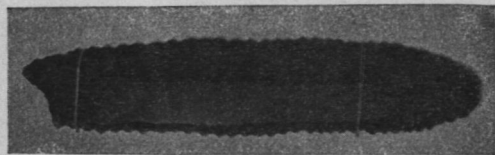
Wys. 35 cm. Na powierzchni gruntu szkielet skurczony, leżący na prawym boku, głową na zachód. Przy głowie miseczka gęboka brudno-szara, mocna,

Rys. 39. Mogiła 75. 1/2 w. n.

lepiona w ręku, ozdobiona na całej zewnętrznej powierzchni liniami prostemi i zygzakami (rys. 39). Wys. 8 cm, średnica otworu 13 cm, śred. dna 9 cm. W kilka dni po rozkopaniu tej mogilki doręczono mi monetę złotą Antoninusa Piusa z przylutowanym do niej złotym uszkiem, znalezione jakoby w ziemi, rozrzucone przy rozkopywaniu tej mogilki.

Mogiła 76.

Rys. 40. Mogiła 76.

Obok poprzedniej na głębokości 35 cm, w nasypie, szczątki naczynia czarnego, tocznego na kole, pokrytego w całości rysunkiem linearnym podobnym, jak na nacz. Tab. II, rys. 4¹⁾. Na powierzchni

¹⁾ Szczątek ten przechowuje się w zbiorze arch. E. M, pod № 16239.

gruntu szkielet skurezony, głową na zachód; przy twarzy piłka z żółtawego, mętnego krzemienia, starannie szczerbiona, długa 6,5 cm, szer. po środku 2 cm. (rys. 40).

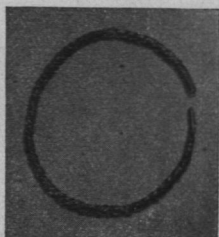

Rys. 41. Wysokość 19 cm.

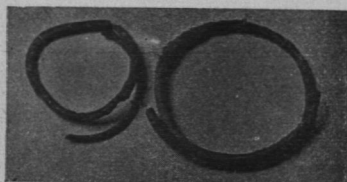

Rys. 42. Wysokość 13 cm.

W roku zeszłym nabyłem od chłopca kolczyk ze skręconego drutu złotego (rys. 43); pochodzi ten przedmiot z mogiły w naszej okolicy, przez niego zrabowanej. Sądząc z opowiadania, był to zapewne rycerski grób scytyjski. Od tegoż chłopca nabyłem dwa piękne na-

Rys. 43.
Kółko złote.

Rys. 44. Mogiła 21.
Kółka brązowe.

czynia, pochodzące widocznie z grobu neolitycznego. Jeden z nich jest to garnek, pięknie ozdobiony na szyi i początku brzuśca ornamentem sznurowym, zupełnie cały; wewnątrz jest osad, pozostały z przegniłych ciał organicznych (rys. 41); wys. 19,5 cm, średn. otworu 17,5 cm, średn. dna 9 cm. Drugie naczynie jest to misa na podstawce, lepiona w rękę, sklejona przeze mnie (rys. 42); wys. ogólna 13 cm, wys. podstawy 3 cm, śred. w górze 12 cm, w dole 13 cm.

Al. Bydłowski.

Nowosiółka, w styczniu 1904 r.

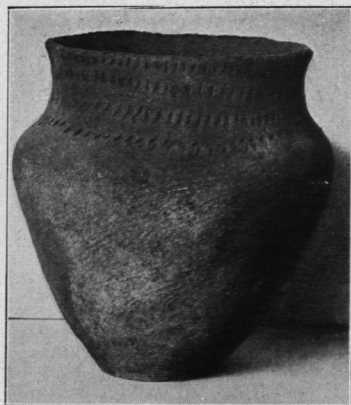

Rys. 1.

Z mogily 48.

Rys. 2. Z mogily 44.

Rys. 3. Z mogily 50.

Jackowica.
(powiat Lipowiecki).

Rys. 1.
Z mogily 55.

Rys. 2.
Z mogily 55.

Rys. 3.
Z mogily 56.

Rys. 4.
Z mogily 56.

Jackowica.
(powiat Lipowiecki).

Jackowica.
(powiat Lipowiecki).
Z mogiły 41.

Rys. 1.
Z mogily 60.

Rys. 2.
Z mogily 49.

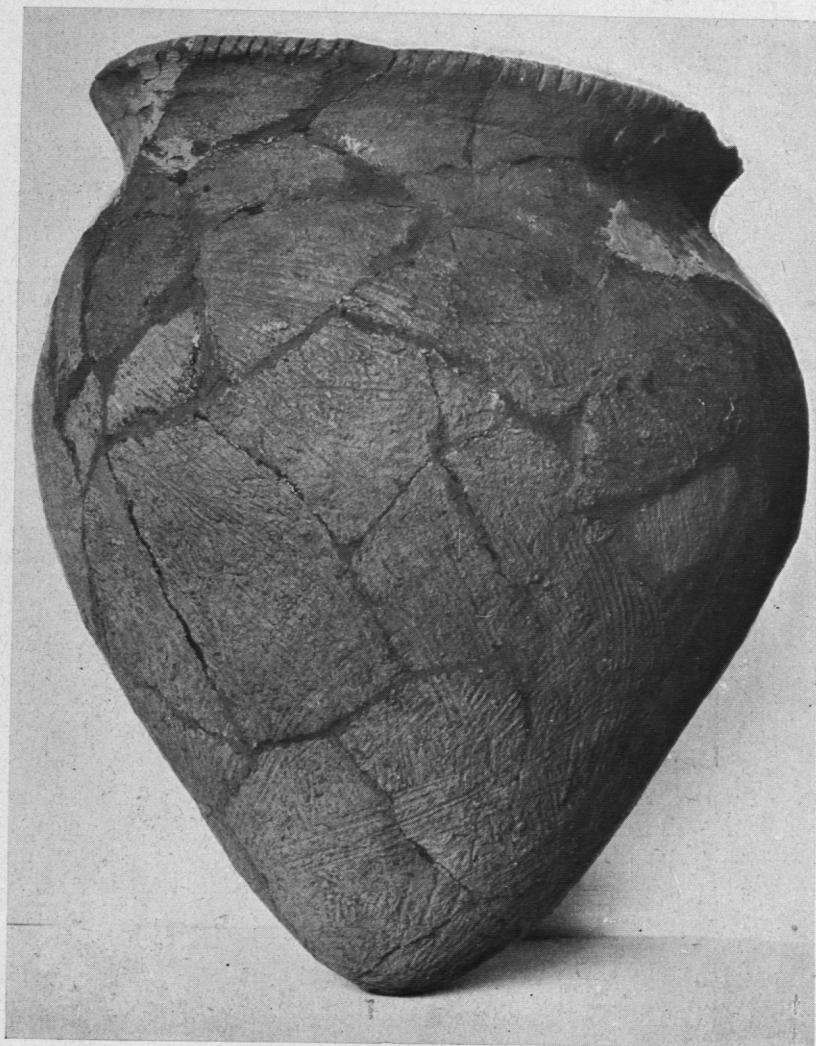

Rys. 3.
Z mogily 43.

Rys. 4.
Z mogily 65.

Jackowica.
(powiat Lipowiecki).

Jackowica.
(powiat Lipowiecki).
Z mogily 61.